

Szkoda, że rozprawa nie ma indeksu nazwisk, bowiem dla pracy o tym charakterze jest szczególnie ważny element formalny. Zawsze tego typu zestawienie jest bardzo pomocne w orientacji w studiach o charakterze historycznym.

Warto przywołać fakt, że ks. inf. Wojciech Zink jako jedyny nie podpisał aprobaty aresztowania kard. Stefana Wyszyńskiego. Jego słynne „nie” doprowadziło go do decyzji „jestem gotów”. Kardynał Wyszyński miał się o nim wyrazić jako o „najsłynniejszym z księży w historii Kościoła rzymskokatolickiego na Warmii” (s. 9).

Prezentowana książka jest ważnym wkładem w badania nad dziejami Kościoła katolickiego w Polsce po II wojnie światowej. Były one szczególnie dramatyczne na ziemiach, które znalazły się w granicach Polski w wyniku porozumień aliantów.

Prezentowana praca wskazuje, iż podjęta problematyka wymaga dalszych badań. Należy przede wszystkim sięgnąć do nowych źródeł. Ważne jest także szersze rozeznanie kontekstu zarówno kościelnego, jak i społeczno-politycznego, a także kulturowego tego regionu Polski. Wydaje się bowiem, iż aktualny stan wiedzy pozwala na formułowanie dalszych opinii, a także szerszych wniosków badawczych. Konieczne jest także bardziej pogłębione przebadanie życiorysów oraz zaangażowania księży z najbliższego otoczenia ks. inf. Wojciecha Zinka.

Bp Andrzej F. Dziuba

Mirosław Kowalczyk. *U początków teologii historii w Polsce: Franciszek Sawicki, Konstanty Michalski, Aleksander J. Pechnik*. Lublin: Wydawnictwo KUL 2008 ss. 419

Zwyczajny ogląd świata wskazuje na fakt przemijania, zmienności czasowej, która dodatkowo jeszcze jest określana innymi elementami. Stosunkowo łatwo dostrzega się fakt przeszłości, terażniejszości i przyszłości, niemniej jednak nie zawsze mają one zasadniczy wpływ na realia życia osobowego i społecznego. Czasem z tego niewiele wynika także w realiach życia codzien-

nego. Dopiero szersza refleksja naukowa zdaje się wyraźniej wszystko to systematyzować i organizować. Zaczyna się dostrzegać fenomen historii w całej jej złożoności, zarówno faktoru, jak i przedmiotu badań.

Jeszcze poważniejszym faktorem refleksji nad historią jest próba dostrzeżenia jej teologii, a więc osadzenia w realiach metodologicznych, treściowych oraz formalnych tej dyscypliny naukowej. Sama historia teologii jest jednak dyscypliną stosunkowo nową, ale jej liczne elementy formalne są bardzo zamierzchłe, choć niesystematyczne i mało nawet uświadamiane. Zatem teologia historii jest pasjonującym doświadczeniem naukowym, jak to zdaje się zapowiadać prezentowana książka.

Ks. Mirosław Kowalczyk, pracownik Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, jest specjalistą w zakresie teologii dogmatycznej. Jest autorem wielu prac zwartych oraz artykułów w pracach zbiorowych i periodykach naukowych (m.in. *Historiozbawczy sens narodu w świetle Ewangelii świętego Mateusza*, Lublin 1991).

Całość książki otwiera dość obszerny spis treści w języku polskim (s. 5-8) oraz jego wersja w języku niemieckim (s. 9-11). Następnie zamieszczono wykaz skrótów odnoszący się tylko do niektórych pism trójki omawianych autorów (s. 13).

Od strony treściowej po *Wstępie* (s. 15-24) refleksję podzielono na trzy części. Pierwsza z nich nosi tytuł: *Historiologia w ujęciu Franciszka Sawickiego* (s. 25-145). Swoistym wprowadzeniem są uwagi o życiu, pracy i źródłach myśli prezentowanego badacza. Wskazano na podstawowe pojęcia historyczne oraz podmiot historii i jej podstawowy czynnik. Ważne jest ukazanie materialnych uwarunkowań działań historycznych. Trudno pominąć szczególnie tutaj znaczenie historyczne kultury. Dobrze, że wskazano na czynniki nadprzyrodzone historii. Zauważa się też, że problem praw dziejowych jest specyficzny. W ostatnich uwagach omówiono jeszcze problematykę celowości i sensu historii.

Historia drogą Boga – Konstanty Michalski (1879-1947) to tytuł drugiej części prezentowanej książki (s. 147-233). Wskazano na samą genezę myśli historycznej. W kontekście myśli autora ważne jest uwyrażnienie poszukiwania *philosophiae perennis*. W kolejnym rozdziale wskazano na Bosko-ludzki synergizm historiotwórczy. Część tę kończą uwagi o miłości, heroizmie, kulturze widzianej jako osnowa dziejów.

Część trzecia została opatrzona tytułem: „*Religia historii*” u Aleksandra Józefa Pechnika (1854-1935) (s. 235-334). Najpierw wskazano źródła Pechni-

kowej wizji dziejów. Wyakcentowano uwagi o twórcy historii, jej zapodmiotowania i charakterze. Następnie omówiono religie i cywilizacje w procesie historycznym. Dla Autora chrześcijaństwo jawi się jako centralny nurt dziejów. Wskazano też, że narody są drogą Boga i historii. Przeanalizowano charakter i posłannictwo narodu włoskiego, hiszpańskiego, francuskiego, angielskiego, niemieckiego, rosyjskiego i polskiego.”[...] naród polski, który ukształtował się dzięki wierze w Chrystusa i dzięki Kościołowi katolickiemu, będzie żył, działał i rozwijał się duchowo, moralnie i kulturowo w horyzoncie tegoż Kościoła. Narody, które odeszły od katolicyzmu zmarnieją duchowo i kiedyś przeminą” (s. 328).

Całość pracy zamyka *Zakończenie* (s. 335-341). *Bibliografia* podzielona została kolejno według trzech omawianych autorów oraz opracowania ogólne (s. 343-391). W zakresie jej systematyki wyróżniono: publikacje zwarte oraz artykuły i recenzje, a także prace o danym autorze. W tym kontekście interesujący jest fakt, iż jest już sporo publikacji poświęconych tym autorom, a zwłaszcza Franciszkowi Sawickiemu, i to nawet w językach obcych.

Zamieszczone z kolei streszczenie nosi tytuł: *U początków teologii historii w Polsce*. Najpierw zamieszczono wersję w języku polskim (s. 393-398), a następnie w języku niemieckim (s. 399-406). Dodano jeszcze *Indeks osób* (s. 407-418). Streszczenie jednak zdecydowanie wykracza poza charakter metodologiczny.

Interesujące studium, zaprezentowane przez ks. Kowalczyka, stanowi wycinek badań nie tyle nad samą dyscypliną, ile bardziej wokół teologii historii, i to szczególnie u trzech polskich wybitnych autorów. Faktycznie, mając na względzie elementy genetyczne, chodzi w zaprezentowanej kolejności o neoaugustyńską, tomistyczną oraz ogólnoreligijną wizję historii. Wydaje się, że „praca stara się przedstawić całość ich wizji historii, myśli historycznej, a nade wszystko sposoby wiązania tej myśli historycznej z filozoficzną i teologiczną” (s. 17). To już bardzo poważne zamierzenie, zadane sobie przez samego Autora. Lektura zdaje się sugerować, że – w sensie bardzo ogólnym – wywiązał się dość dobrze z tego planu. To ważny szkic problemu, gdy idzie o istotę zagadnienia.

Po lekturze można powiedzieć, że „książka omawia trzech Autorów i podejmuje trzy wielkie tematy. Pierwszy to historiologia w ujęciu F. Sawickiego – jest to neoaugustyńska wizja historii; Drugi to historia jako droga do Boga według Konstantego Michalskiego – jest to analiza tomistycznej wizji historii, i trzeci temat to ogólnoreligijna wizja historii według Aleksandra J. Pechnika

w której Autor przedstawia religię jako najistotniejszy czynnik historiotwórczy” (s. 394). Jakże różne koncepcje, w znacznym stopniu poszukujące, a jednocześnie i w jakże zróżnicowanym stopniu dopracowane i usystematyzowane.

Badając myśl oraz propozycje badawcze trzech wybitnych polskich uczonych, Autor stwierdza, że „w pracy odwołuje się zasadniczo do twórczości Czesława Stanisława Bartnika z KUL w Lublinie, którego historiologia stanowi punkt odniesienia dla mnie w badaniach nad myślą wspomnianych wyżej uczonych” (s. 394). Jest to poważny ukłon w stronę wielkiego mistrza myśli teologicznej w Polsce przełomu ostatnich dwóch tysiącleci. Środowisku, jakie wyrosło wokół lubelskiego profesora, bliskie są problemy badawcze teologii historii i ma ono w tym względzie liczące się osiągnięcia badawcze. W ten nurt szczególnie twórczo wpisuje się także Autor prezentowanej książki. Zrozumiałe jest tutaj owo odniesienie do mistrza, wybitnego autorytetu w tej dziedzinie. Może jednak jawić się pytanie, czy niezbyt mocno wpłynęło to na prezentację myśli samych omawianych autorów oraz ich twórczą i oryginalną interpretację.

Podsumowując całą rozprawę, można stwierdzić za samym Autorem: „W rezultacie Franciszek Sawicki, Konstanty Michalski i Aleksander Pechnik stworzyli przez swoją filozofię historii nie tylko podstawę i pomoc dla teologii historii, ale także zapoczątkowali u nas teologię historii. Jest to doniosłe, że ich teologia historii wyrastając z chrześcijańskiej filozofii historii, przyjęła postać naukową i odrzuciła zdecydowanie wszelkie dotychczasowe próby poetyckie, literackie, fantazyjne, czy wreszcie wprost gnostyckie” (s. 398). Szczególnie ważne jest tutaj poprawne rozeznanie metodologiczne.

W zakończeniu studium podano spis treści oraz streszczenie w języku niemieckim. Jest to minimalne przybliżenie treści książki. Dzięki temu można, choć sygnałnie, ukazać czytelnikom obcojęzycznym zawartość treściową oraz proponowane wyniki badawcze. Wydaje się, że osiągnięcia wszystkich trzech autorów ze wszech miar zasługują na szersze rozpropagowanie, a przede wszystkim oddziaływanie metodologiczne i formalne.

Niestety, wątpliwości budzi pisownia niektórych nazwisk, np. wybitnego biblisty R. Schnackenburga. Cenne jest sięganie do myśli teologii prawosławnej, która jest bliższa teologii historii, choć jednocześnie niesie inne założenia metodologiczne, a w pewnym sensie i treściowe. W tym nurcie teologii chrześcijańskiej można napotkać wiele ważnych propozycji odnoszących się do omawianej dyscypliny. Także zauważa się brak konsekwencji w dookreślaniu osób przez formułę „św.” np. Wincenty à Paulo, Jan od Krzyża.

Książka lubelskiego profesora ukazuje wycinek polskiej refleksji historycznej nad historią. Jest to owoc pracy trzech wybitnych, a jednocześnie znacznie zróżnicowanych badaczy. „W rezultacie Franciszek Sawicki, Konstanty Michalski i Aleksander Pechnik stworzyli przez swoją filozofię historii nie tylko podstawę i pomoc dla teologii historii, ale także zapoczątkowali u nas teologię historii. Doniosłe jest to, że ich teologia historii wyrastając z chrześcijańskiej filozofii historii, przyjęła postać naukową i odrzuciła zdecydowanie wszelkie dotychczasowe próby poetyckie, literackie, fantazyjne, czy wreszcie wprost gnostyckie, jak u wielu romantyków. Z kolei myśl teologiczno-historyczna dynamizuje i ożywia teologię ogólną” (s. 341). Można sądzić, że w polskiej teologii historii osiągnięcia tych uczonych nadal mają nie wielki znaczenie.

Prezentowana rozprawa jest interesującym i zarazem ważnym elementem badań nad polską teologią historii. Wydaje się, że ta dyscyplina ma w Polsce już swoje uznane miejsce. Zagadnienia te nabierają swoistej ostrości, jeśli widzi się je w perspektywie nauczania kard. Stefana Wyszyńskiego, Prymasa Polski, a zwłaszcza Jana Pawła II. Można zatem w pewnym sensie powiedzieć, że ich głos wpisuje się jako kontynuacja osiągnięć Franciszka Sawickiego, Konstantego Michalskiego i Aleksandra J. Pechnika. Szeroki kontekst, zwłaszcza posługi pasterskiej, wyzwolił w nich nowe nachylenie oraz refleksję wokół teologii historii.

Bp Andrzej F. Dziuba

Irena Wodzianowska. *Rzymskokatolicka Akademia Duchowna w Petersburgu 1842-1918*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2007 ss. 319

Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce to także szerokie dzieje nauczania nie tylko w zakresie dyscyplin kościelnych, a więc zwłaszcza teologii i prawa kanonicznego. To szeroki kontekst i przedmiot wielorakiej posługi Kościoła w tej płaszczyźnie. Przecież Akademia Krakowska dopiero wówczas dołączyła do renomowanych europejskich uczelni, gdy zaistniał w jej ramach Wydział Teologiczny. Dopiero wówczas w pełni i twórczo wybrzmiało *universitas*.